

Intervju za časopis "Bestseller"

Ne smeta mi što hleb nasušni zarađujem kao sitni službenik, ali mi veoma smeta što nekakav polusvet lagodno i nekažnjeno krade nešto moje, najintimnije. Nemoguće je opisati stepen poniženja pri pomisli da raznorazni, jedva pismeni nakupci i prekupci, kojima je svejedno prodaju li knjige ili svinje, krčme moj rad i intelektualnu svojinu, a da ne postoje pravni mehanizmi koji bi me zaštitili kao autora.

Marija Jovanović (1959) spada u red onih pisaca čije se knjige čitaju „u dahu“. Izborom tema i delikatnim zadiranjem u intimu svojih junaka, Marija Jovanović je već prvim romanima (Spletkarenje sa sopstvenom dušom i Kao da se ništa nije dogodilo) stekla brojnu i, što je možda važnije, odanu publiku, koja je novi roman Idi, vreme je bezrezervno prihvatila, o čemu svedoči i podatak da je za samo nekoliko meseci ovo delo doživelo četiri izdanja. Deo odgovora na pitanje o njenoj popularnosti, koja je, uprkos izostanku reklama i medijske podrške, u stalnom porastu, može se pronaći i u činjenici da, kao filozof po obrazovanju, Marija Jovanović nepretenciozno i analitično sagledava savremeni svet i čoveka u njemu.

Na aktuelnoj bestseller-listi nalaze se čak dve vaše knjige, plasman koji imaju samo još knjige nobelovca Orhana Pamuka. Obraćate li pažnju na ovakva merenja čitanosti vaših knjiga i da li se u našim uslovima, kad je tržište knjiga nešto prilično nedefinisano, može govoriti o relevantnosti bestseller-lista?

Uh, baš se osećam nelagodno i suvišnom u rečenici gde me spominjete u istom kontekstu sa Pamukom. Ujedno, dali ste mi dobar šlagvort da objasnim zašto ne pridajem posebni značaj bestseller-listama. Jedan od razloga je što se na njima mogu ravnopravno naći roman nobelovca, neki kuvar, knjiga iz oblasti parapsihologije ili pseudoistorijsko sočinenije tipa „Srbi, narod nebeski“. Isključivi kriterijum po kome je ta raznorodnost dovedena u bilo kakvu vezu jesu podaci o prodavanosti, odnosno potražnji na tržištu. Niko pri zdravoj pameti ne može poreći da reklama (a top-liste to svakako jesu) igra ogromnu ulogu u svim oblastima, pa na žalost i u sferi duha, odnosno ideja i stvaralaštva. Dobro osmišljena medijska kampanja može znatno da 'pogura' knjigu, da je prosto nametne pažnji čitalačke publike, ali ne može ni za jotu promeniti ono što čini sadržinu dela, koja ostaje na sudu vremena. Ali kad se prašina podignuta oko nekog romana napokon slegne, srećom se kao istinit pokazuje Kjerkegorov

stav da u svetu duha vlada božanski red i da tu kiša ne pada jednako na pravednog kao iznad nepravednog.

Drugi razlog za otklon prema hit-listama koreni se u mojoj izraženoj averziji prema svakom obliku masovnosti. Kao čitalac, pre ću osetiti otpor prema izvikanoj, hit-knjizi, koju marketing, taj Zli demijurg današnjice, progura kao absolute must određene sezone, nego poriv da je odmah kupim i budem ‘u toku’. U odabiru sopstvene lektire retko se rukovodim bestseler listama. Više mi znače preporuke prijatelja, proverenih književnih sladokusaca.

Imajući u vidu podatak da ste za samo četiri meseca objavili četiri izdanja novog romana *Idi*, vreme je, u medijima ipak niste prisutni onoliko koliko bi to bilo očekivano za takav uspeh. Čime objašnjavate takvu nezainteresovanost?

Ni najmanje me ne čudi da je u Srbiji kultura skrajnuta i gurnuta čak i van margina, kao krajnje nezanimljiva tema, pored nesavladivog obilja skandala, afera i uličarskog prepucavanja kojim obiluje javna scena, a čiji su najistaknutiji promoteri naši vajni političari. Što se tiče mog odnosa s medijima, nikog ne vučem za rukav niti mi to pada na pamet. U stvari, činim suprotno, odbijam ponude za intervjuje ili nastupe na TV-u. Savršeno mi prija pozicija u kojoj moja privatnost gotovo da nije dodirnuti. Desilo mi se da prisustvujem sceni u knjižari kada kupci traže neki od mojih romana, i znaju naslov, ali nisu sigurni kako se zovem – Marija, Mirjana, Marijana... Osećala sam se lepo i srećno. Ispunjeno. Pomislila sam, te knjige imaju svoj život, nezavisan od mene, više im nisam potrebna. Osim toga, čak i kada eksponiranje u javnosti ne bi predstavljalo nasilje nad mojom prirodom, veoma sam isključiva po pitanju odabira medija. Mnogi od njih su vodili organizovane kampanje protiv Đindića pre atentata, a sada nastavljaju da po istom obrascu prate suđenje njegovim ubicama. Ja ne mogu i neću da razdvojim te dve stvari i da kažem, ma, daću intervju u vezi sa romanom, nije važno koje su to novine, koja je to emisija i na kojoj TV stanici. Meni je jako važno. U protivnom, osećala bih da postajem deo miljea koga se gnušam.

S druge strane, od, nazovimo je, stručne javnosti, romani naših spisateljica, posebno oni koji su čitani, nailaze na prećutni bojkot uz nezvaničnu etiketu „lako štivo“. Kako doživljavate ovakav tretman, tim pre ako se setimo da upravo ovakva literatura u čitavom svetu osvaja nagrade i vrhove top-lista najčitanijih, a kod nas su kriterijumi tako „visoki“ da se ovakve knjige zaobilaze?

Ne mislim da su žene-pisci ovde bojkotovane namerno i s predumišljajem. Pre bih rekla da je to posledica generalnog odsustva utemeljene, moderne književne kritike kod nas. Notorna je glupost deliti i donositi aksiološke sudove o literaturi po polnoj osnovi. Postoje dobre i loše knjige, što se meri isključivo estetskim kriterijumima, i tu je kraj. Šund i kič, takozvano lako štivo, podjednako uspešno liferuju i muškarci i žene.

Već prvim romanom Spletkarenje sa sopstvenom dušom privukli ste našu čitalacku publiku. Zadiranje u duboku intimu, osećanja i psihička previranja, očigledno su najintrigantnije teme u svakom vremenu. Menja li se išta u zavisnosti od okolnosti kad su ove bazične kategorije u pitanju?

One su konstanta u ljudskim životima, nezavisno od epohe i okolnosti. Sve zamislive priče, sa svim zamislivim zapletima o ljubavi, mržnji, prevari, smrti, bratoubistvu, incestu, izdaji, krivokletstvu, lakomosti, buntu protiv autoriteta, pa i Boga samog, o žrtvovanju, osveti, veri, nadi, ispaštanju i praštanju, nalaze se sabrane u Starom i Novom Zavetu. Od tog davnog doba, a govorimo o trideset sedam vekova unazad, pa do danas, ponavljaju se u osnovi iste priče, sa neznatnim modifikacijama ili varijacijama kroz pokoljenja, u životu svake individue.

Početak novog romana Idi, vreme je svojevrstan je omaž vremenu s kraja sedamdesetih i početka osamdesetih godina prošlog veka u bivšoj Jugoslaviji. Da li je to vreme zaista bilo tako „zlatno“, kako nam iz ove perspektive izgleda?

Pokušala sam da delove romana koji predstavljaju flash back-ove u pedesete i šezdesete godine, u doba vrhunca Titove moći, napišem u jednom ironičnom, gorko-duhovitom ključu. Imala sam potrebu da o onome što je predstavljalo milje mog detinjstva progovorim sa stanovišta sadašnjeg iskustva i poimanja. Da ga prikažem, vrlo ovlašno, kao skicu, sa dva-tri poteza, iz kojih je trebalo da se nazre duh te epohe. Ja je ne doživljavam kao zlatno 'doba'. U romanu, za Titovu Jugoslaviju kažem da je predstavljala privid normalnosti koji se raspršio na najstrašnji mogući način.

Tek kada su na red došli kraj sedamdesetih i početak osamdesetih, odbacila sam ironični ton i prepustila se emocijama, naročito u delovima koji se odnose na prodor novog talasa i na grupu Azra. Ti delovi knjige jesu omaž Džoniju Štuliću. Ispao je prilično traljav i nedorečen u

odnosu na to šta mi je Štulin značio. Šta je značio celoj mojoj generaciji, taj čovek koji je, anticipirajući krvavi raspad zemlje, odbio da izabere 'stranu' i zato postao 'dobrovoljni izgnanik', da se poslužim Kišovim rečima.

Podsetili ste nas i na mračni period poslednje decenije XX veka. Koliko su se od tada stvari pomerile nabolje, s obzirom na to da junakinja iz vašeg romana Srbiju napušta posle 2000. godine?

Zašto bih kao reper za poređenje uzimala devedesete godine? Podrazumeva se da svako stanje izgleda bolje u odnosu na taj period. Hajde da naše društvo kritički analiziramo sa stanovišta povesnog trenutka i civilizacijskog kruga kome (treba da) pripadamo. S te tačke, jasno je da su se stvari, posle atentata na premijera Đinđića drastično promenile na gore. Kako to kaže Jovana, u romanu *Idi*, vreme je, nastupio je reprizni pakao. Onaj iz koga smo teškom mukom i na jedvite jade izbavljali (skoro da smo na silu izbačeni, sudeći po nesmanjenom entuzijazmu s kojim je narod uporno godinama glasao za Miloševića) da bismo u isti, posle samo tri godine, ponovo sišli. Koštuničina Vlada je kao svoj prioritet postavila brzometno zatiranje i poslednje iskre duha i energije pokojnog premijera, u smislu entuzijazma za sprovođenje reformi i optimizma koji je dr Đinđić uspeo da u ovom inertnom narodu probudi. Koštunica je Srbiju vratio u anestetizirano, poluomamljeno stanje nekakve umišljene samodovoljnosti, nekakvog inata, negiranja notornih činjenica umesto kojih se poturaju beslovesne, pseudopatriotske kič priče, kao da živimo u dobu rapsoda i usmene tradicije, a ne u epohi kompjutera i interneta. Uz to, vlast je obesna, bahata, a Koštuničini ministri se bezočno šegače sa najozbiljnijim temama, ponašaju se ili kao lakrdijaši ili kao besprizornici koji se izdiru i prete kad god im se postavi pitanje u vezi sa njihovim brojnim mahinacijama i aferama. Koje je posledice snosio Ministar vojske kad se saznalo da je, kako na kraju ispade, 'izvečera, u tajnosti', od Izraela pazario špijunski satelit, vredan nekih tričavih tridest i kusur miliona evra? Šta se desilo posle otkrića da Ministar pravde jeste bio u zgradi Vlade dok su Ulemeka šišali i brijali, i uz put se s njim domunđavao u sitne noćne sate? Naravno, ništa. Ukratko, ne vidim bitnih razlika između politike Slobodana Miloševića, Koštunice i radikala. Svi su oni ispali iz istog šinjela.

Budući da se izjedam od kajanja što na kraju 2003. godine, kad je bilo jasno u kome će smeru Srbija krenuti, nisam napustila zemlju, kao kompenzaciju za propuštenu priliku, 'otpravila' sam junakinju svog romana u Englesku.

Zbog čega ste tako detaljno zabeležili događaje, pre svega političke, iz naše novije istorije? Na prvi pogled, ljubavni jad Jovane Rakić dogodio bi se i bez svega toga?

Ljudi ne plutaju u bezvremenom, intergalaktičkom prostoru već su, između ostalog, determinisani i konkretnim društvenim okolnostima. Priča o Jovani i Goranu ima snažnu političku potku koja predstavlja važan činilac u kompleksnosti njihovog odnosa. Ako je to ostalo nejasno ili nedorečeno, onda sam napravila propust u motivaciji svojih junaka.

Kakav preobražaj treba da doživi ovaj narod (koji je u prošlosti padao tako nisko) da bi se u pravom smislu približio evropskom okruženju?

Verovatno očekujete koliko-toliko optimističan odgovor, a ja ga nemam. Naprotiv. Kao socijalno biće i zoon politikon, što jesam do srži, osećam se potpuno otuđeno od preovlađujućeg stanja duha i svesti svog naroda. Atentat na premijera Đindića predstavljao je najdublju društvenu traumu koju sam doživela. Nadala sam se, očekivala sam da ćemo kao zajednica, makar po cenu te nezamislive žrtve, doživeti katarzu. Otkrivanjem istine. Suočavanjem sa prošlošću i isporučivanjem prvooptuženih Hagu. Međutim, ništa se od svega toga nije desilo. Štaviše, odbijamo da donesemo i deklaraciju kojom bismo se izvinili za Srebrenicu. Ni to nismo u stanju da uradimo. Da se izvinimo za onoliko hiljada pobijenih civila. Kako da se takvi približimo evropskom okruženju?

Ono po čemu se možda i najbrže približavamo evropskim standardima su najrazličitiji nameti i porezi. Kako se vi borite sa tim, s obzirom na to da samostalno objavljujete svoje knjige? I, zašto taj deo posla niste poverili nekom od naših izdavača?

Zato što od 12. marta 2003. godine nemam poverenja ni u jednu instituciju društva. Da je teško biti 'samostalni izvođač radova' od štampanja do distribucije knjiga – teško je. Veoma. Međutim, sama sam načinila taj izbor, svesno odmeravajući njegove posledice, pa bi bilo neumesno da se žalim i kukumavčim.

Na kraju, kao pisac bestselera, možete li da živite od pisanja u našoj zemlji?

Ne. Verovatno bih mogla, kada ne bi bilo piratskih izdanja koja se javno prodaju, u Srbiji, po bivšim jugoslovenskim republikama i Republici Srpskoj. Da budem sasvim jasna – pisanjem

sam počela da se bavim kasno, uz velike unutrašnje lomove sam se na taj korak uopšte usudila, i dan-danas mi je na neki način zazorno da sebe nazovem piscem, tako da sve što mi je s te strane došlo, doživljavam kao lepo čudo. Ni u snu mi nije padalo na um da ću se time izdržavati. I dalje to ne očekujem, niti mi smeta što hleb nasušni zarađujem kao sitni službenik, ali mi veoma smeta što nekakav polusvet lagodno i nekažnjeno krade nešto moje, najintimnije. Nemoguće je opisati stepen poniženja pri pomisli da raznorazni, jedva pismeni nakupci i prekupci, kojima je svejedno prodaju li knjige ili svinje, krčme moj rad i intelektualnu svojinu, a da ne postoje pravni mehanizmi koji bi me zaštitili kao autora.

Gorica Zarić

April 2007.